

شهرسازی و معماری اسلامی

در شهرهای اسلامی در اسپانیا

(اندلس) قرون وسطی -

مدیر: اندلس و قلاعها و عمرانها و عمارتها فی

"صوت" طلی

- شهرسازی و شهرهای شبه جزیره ایبری دوره اسلامی
- مطالعه جامعه شناختی از شهر اندلس
- تأثیر عوامل جغرافیایی بر ساختار شهری شهرهای اندلس
- بررسی مقایسه ای روند زمانی و مکانی جغرافیای گسترش اسلام در اسپانیا و پرتغال
- پیامدهای جمعیتی شهری و اجتماعی فتح و مهاجرت مسلمانان
- پیدایش مکتب شهرسازی و معماری اندلسی
- از سبک گوتیک تا سبک موريسک
- نظریه جامعه شناختی هویت یابی شهر و معماری اسلامی از سوی تاریخی

دکتر محمد رضا شمس‌بهیدی پاک

گروه تاریخ دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

شناسنامه: شهیدی پاک، محمد رضا

عنوان: شهر سازی و معماری اسلامی در شهر های اسلامی اسپانیا (اندلس) قرون وسطی
مدن الاندلس و قلاعها و عمرانها و فن عمارتها فی العصور الوسطی

تکرار نام پدید آور: محمدرضا شهیدی پاک

مشخصات نشر قم: علویون، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری: ۱۳۸ ص.

بها: ۱۰۰۰۰ ریال

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

وضع فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابخانه: {۱۲۷} - ۱۳۱، همچنین به صورت زیر نویس

موضوع: شهر سازی - چانیا - تاریخ - تاریخ هنر

موضوع: شهر ها - شهر ها - قرون وسطی

موضوع: معماری اسلامی - اسپانیا - اندلس - تاریخ

موضوع: شهر سازی - اندلس

موضوع: معماری قرون وسطی - اندلس

موضوع: ساختمان های تاریخی - اندلس

موضوع: مکان های تاریخی - اسپانیا - قلعه ها - قلع - اشبیلیه - طلیطله - قرطبه - بلنسیه - ژیرالدا

موضوع: جامعه شناسی تاریخی شهر - اسپانیا - ریپولوژی - اندلس

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ش ۹ / ۹ HT166

رده بندی دیوپی: ۳۰۷/۱۲۰۹۱۷

شماره مدرک: ۴۳۷۶۳۲۹

مؤلف: محمدرضا شهیدی پاک

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ تومان

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۰۴۵۷-۴

همه حقوق مادی و معنوی برای مؤلف محفوظ است

فهرست مطالب

فهرست مطالب	۵
پیشگفتار	۱۰
۱- مقدمه: اسلام دین شهری - پارادایم شهر سازی اسلامی	۱۳
۱-۱ نقطه شروع اسلام با شهر	۱۳
۱-۲ پارادایم دینی شهر سازی اسلامی - زمینه دینی - نقش دین در شهر سازی	۱۴
۱-۳ تغییرات اجتماعی و شهر - زمینه سیاسی اجتماعی پارادایم شهر سازی اسلامی	۱۵
۱-۴ فرایند شکل گیری شهر در قرون وسطی	۱۷
۱-۵ عناصر کالبدی شهر و چینش منطقی آن ها نسبت به هم در پارادایم شهر سازی اسلامی	۱۹
باب دوم: ایگاه اندلس در نقشه جغرافیایی جهان	
فصل اول: محدوده جغرافیایی اندلس	۲۲
فرع اول: وصف شهرهای ایبرن در زمانه جغرافیایی اسلام	۲۲
فرع دوم: وصف شهر اسلامی اسپانیا در ادوات عرب - آمار شهرهای اندلسی	۲۵
فرع سوم: وصف سیاسی و ژئوپلیتیکی وصف نقش تاشین از شهرهای اندلس - قلعه رباح منقار اندلس	۲۶
فصل دوم: فتح اندلس و انتقال جمعیت شرق عرب	۲۷
باب دوم: پارادایم شهر سازی اسلامی	
فصل اول: پراکندگی جغرافیایی شهر سازی اسلامی	۳۲
فصل دوم: مکاتب شهر سازی و معماری اسلامی	۳۳
باب سوم: شهرهای اسلامی در اندلس	
فصل اول: شهرنگاری اندلس در تمدن اسلامی بوسیله جغرافی دانان	۳۸
فصل دوم: اندلس در تقسیمات جغرافیای اسلامی	۳۹
باب چهارم: مادر شهرهای اسلامی در اندلس	
فصل اول: اشبیلیه پایتخت اندلسی موحدین: نماد شهر سازی و معماری عربی - اندلسی - کتیبه جامع عدیس - دیوار موحدین	۴۱
فرع اول: استقرار سپاه شام در اشبیلیه - جند حمص	۴۴
فرع دوم: آثار اسلامی اشبیلیه	۴۵
فصل دوم: قرطبه پایتخت دویست ساله نخستین دولت عرب در اسپانیا: وشکوه شهر سازی و معماری مغربی	۴۷
فرع اول: سیمای اجمالی قرطبه پایتخت امویان اندلس	۴۷

- فرع دوم: شهر سازی و تأسیسات قرطبه در دوره اموی در آندلس ۴۸
- فرع سوم: قرطبه نماد شهر سازی اسلامی در اسپانیا قرون وسطی، تاریخ محلی قرطبه: ۴۹
- فرع چهارم: مسجد جامع قرطبه نماد معماری اندلسی: اصالت گوتی یا اسلامی: ۵۰
- فرع پنجم: جامع قرطبه و تأسیس دو شهر با نام شهر زهرا در قرطبه در دوره امویان، تأثیر معماری ایرانی: ۵۲
- فرع ششم: کاخ مدینه الزهرا شکوه هنر اسلامی در اسپانیا: ۵۳
- فرع هفتم: تأسیسات شهر قرطبه: ۵۳
- فصل سوم: طلیطله از پایتخت سنی گوت تا بزرگ ترین مرکز معارف اسلامی: - قلاع طلیطله ۵۵
- فرع اول: آثار معماری و فرهنگ اسلامی در طلیطله - لوح بسم الله الرحمن الرحيم - قصر ۵۵
- فرع دوم: اهمیت استراتژیک قلاع - شهر طلیطله: دژ رباح منقار اندلس: طلیطله ۵۷
- فرع سوم: قلعه رباح (Qal'at Rabāh) - (Calatrava la Vieja) - منقار اندلس: ۵۷
- فصل چهارم: شهر سبیه شکوه شکل شهر اسلامی: جامعه موريسک - خیابان الرصافه - محله الرصافه ۵۸
- فصل پنجم: مرسیه نماد معماری و شهر سازی اسلامی - بازار عربی - مصر اندلس ۶۲
- فصل ششم: سر قسطنطنیه شهر مدیترانه - عناصر شهر عربی - قطره الحجر - قصر جعفریه - معماری رومی - حمام عربی ۶۴
- فصل هفتم: غرناطه آخرین شهر اسلامی اندلس - شکوه معماری ایرانی اسلامی در اسپانیا ۶۶

باب پنجم: شهرهای متوسط، کوچک، آندلس - دژها - جزایر و قلاع:

- فصل اول: تعدادی از مهم ترین مراکز جمعیتی اندلس با آثار معماری و شهرسازی اسلامی: ۷۲
- ۱- طلیطله شهر اسلامی التاسیس - حصن روطه ۷۲
- ۲- لارده دژ - شهر اندلسی - آبیاری به سنت عربی ۷۳
- ۳- شهر طرکونهو محراب سنگی آن با آثار خط کوفی ۷۳
- ۴- طرطوشه و آثار نمونه ای از قصبه شهر اسلامی ۷۴
- ۵- قسطلونیهو رواج واژه های عربی در آن ۷۴
- ۶- دانیه و اسامی عربی خانواده های آن ۷۶
- ۷- قشت شهر قلعه با قصبه عربی ۷۷
- ۸- آلس شهری با نخل عربی ۷۸
- ۹- اوربوله و قوس های سبک عربی در بناهای آن ۷۸

- ۱۰ - قرطاجنه از قرطاجنه باستان تا قرطاجنه الخلفا تغییر شهر در تاریخ ۷۹
- ۱۱ - وادی آش دژ شهر عربی - دژ مککین ۸۰
- ۱۲ - جِیّان - انتقال پادگان شهر شامی به اسپانیا - نماد معماری ترکیبی موریسکی ۸۰
- ۱۳ - بیّاسه و اُبْدَه - شهر با یادگار سبک معماری قوس عربی: ۸۱
- ۱۴ - لورقه و بسطه - سبک خانه‌های اندلسی دوره اسلامی - قصبه اسلامی ۸۲
- ۱۵ - ارشدونه شهر با خیابانی به سبک شهر سازی اسلامی به نام عربی المحلی: ۸۳
- ۱۶ - مالفّه - کلیسای سیده النصر - قصبه شهر عربی ۸۳
- ۱۷ - حصن جبل فاره دژ شهر اندلسی ۸۴
- ۱۸ - ربله بندر - شهر اندلسی با کارکرد دریایی: ۸۴
- ۱۹ - المَنکَب دژ - شهر اندلسی: ۸۵
- ۲۰ - لَمْرُوقَة مَرافَه - دژ - شهر عربی برای حفظ اندلس: ۸۵
- ۲۱ - رُند شهر با مصر کالبدی شهر با نام عربی الحصن، باب المقابر، القنطره العربیه: ۸۶
- ۲۲ - طریف بحر خنین شهر و دژ عرب با نماد شهر اسلامی، قصبه ۸۶
- ۲۳ - الجزیره الخضراء - یا - یرهام حکیم شهر اسلامی با بقای قصبه آن: ۸۷
- ۲۴ - جبل الطارق شهر - فتح لیس - با آثار حمام های عربی و مسجد ریاضت ۸۸
- ۲۵ - شریش - محل سکونت جمعیت ایرانی شهر با رباط دوره عربی ۸۸
- ۲۶ - بنبلونه دژ - شهر تسلیم ناپاکر مسجد اسپانیا: زبان بومی باسک: ۹۰
- ۲۷ - جُزْغُش - جامع برغش و سنگ - بود السب ۹۰
- ۲۸ - بلد الولید - شهر - موزه آثار اسلامی اندلس ۹۱
- ۲۹ - شقویبه شهر با بقایای دیوار عربی: ۹۱
- ۳۰ - وادی الحجاره (مدینه الفرج) - القنطره العربیه - چویر قوس ۹۲
- ۳۱ - حمجریط (مادرید) - شهر با کالبد اسلامی - قنطره العربیه ۹۲
- ۳۲ - شنت یاقب (شنت یاقو) شهری به جای قدس در شبه اسپانیا ۹۳
- ۳۳ - لیونشهر تجاری بین اسپانیا و اروپا ۹۳
- ۳۴ - سموره مستحکم‌ترین شهر - قلعه ۹۴
- ۳۵ - اوقیلو دژ شهر تصرف ناپذیر: ۹۴
- ۳۶ - کوادانجا - دژ - شهر تسخیر نشدنی اسپانیا: ۹۴
- ۳۷ - بطلیوس - شهر اسلامی التامیس با آثار معماری و شهر سازی موحدین - برج ۹۵
- متری هشت ضلعی موحدین: ۹۵
- ۳۸ - عارده شهر مسکن طبقه و جمعیت بربرها و نومسلمانان ۹۶
- ۳۹ - لبله (لبله الحمراء) - شهر با حفظ شکل اندلسی خود: ۹۶
- ۴۰ - شستمریه یا فاروشهر با بقای قصبه اندلسی: ۹۷
- ۴۱ - شلب شهر با آثار سالم دیوار و حصن اندلسی ۹۷

- ۴۲-باجه - محل انتقال چند فلسطین به اسپانیا: نمایش معماری اسلامی قوس اسلامی باب الاندلسی: ۹۸
- ۴۳-بایره شهر آثار رومی اسلامی ۹۹
- ۴۴-شبونشهر - پایتخت - دیوار - دروازه - برج - قصبه اسلامی ۹۹
- ۴۵-شترشهر یا دژ - شهر اندلسی سالم ۱۰۰
- ۴۶-شترین شهر اسلامی با قصبه و ریض، برج - مناره ۱۰۰
- ۴۷-برشلونه (بارسلون) شهر با آثار قرون وسطی و مدرن ۱۰۱
- ۴۸-شهر قرمونه اثری اسلامی - صحن مسجد جامع ۱۰۱
- ۴۹- شهر استجه از باستان تا اسلامی - الواح خط کوفی و قوس های عربی: ۱۰۲
- فصل دوم: جزیره - شهر، جزایر آندلسی مدیریت ۱۰۴
- فرع اول: مرقه جزیره - شهر با نام های خانوادگی عربی - قصر المدینه ۱۰۴
- فرع دوم: آثار شهر سازی و معماری اسلامی در میورقه - حذ المظنر الجمیل - وثیقه ۱۰۵
- فصل سوم: جزیره - شهر، جزایر آندلسی ۱۰۵
- فرع اول: جزیره - شهر، جزایر آندلسی ۱۰۵
- فرع دوم: جزیره - شهر، جزایر آندلسی ۱۰۶
- فصل سوم: اندلس - جنگ قلعه ها در اندلس - متقار اندلس - قلعه رباح - ۱۰۷
- فصل اول: قلعه شهرهای اندلسی: قلعه شهر و تعیین تاریخ: جنگ قلعه ها در اندلس ۱۰۷
- فرع اول: موانع شهر سازی: پایدار در اندلس و پتانسیل های سقوط اندلس: ۱۰۷
- فرع دوم: تأثیر جغرافیا بر شهر سازی اسلامی اندلس - ناپایداری شهر اسلامی در اندلس ۱۰۸
- کوهستان ۱۰۸
- فصل سوم: اهمیت استراتژیک قلعه ها در اندلس - قلعه شهر در تعیین و ضعیف اندلس: ۱۰۹
- فرع چهارم: شهر قلعه رباح (alatrava) شهر صلیبی: پایگاه فرسان قلعه رباح، کالا ۱۱۰
- تروا ۱۱۰
- فرع پنجم: جنگ بین ناقوس و اذان از بالای قلعه ها - قلعه ابطره ۱۱۱
- فرع ششم: حصن شنفره و سقوط آن با حیل: ۱۱۲
- باب ششم: آثار و نتایج جامعه شناسی و انترپولوژی در شهرهای اندلس**
- فصل اول: بررسی مقایسه ای روند زمانی و مکانی - جغرافیایی - استراتژی - اسلام در اسپانیا ۱۱۶
- و پرتغال - ادوار شهر سازی اسلامی در اندلس: ۱۱۶
- فرع اول: پیامدهای توسعه شهری و اجتماعی فتح و مهاجرت به اندلس: ۱۱۶
۱. گسست جمعیتی در اندلس و پیوست فرهنگی در ایران: ۱۱۶
۲. هویت یابی شهر و معماری اسلامی در شهرهای اسپانیا پس از امویان قرطبه ۱۱۹
- فرع دوم: پیامدهای فتح اندلس در معماری و شهر سازی: ۱۲۰
- فصل سوم: غرناطه جنگال آندلس دولت بنو الاحمر و پیدایش مکتب مستقل شهر سازی

و معماری اندلسی + سبک مورسک:	۱۲۱
نتیجه:	۱۲۵
مآخذ، مصادر و منابع:	۱۲۷

www.ketab.ir

پیشگفتار

شهر سازی و شهرهای اسلامی در اسپانیا دوره اسلامی از موضوعات مهم برای مطالعه جامعه شناسی تاریخی شهر اندلسی است. اسپانیا با ورود مسلمانان به تدریج بوسیله شهرسازی و معماری اسلامی چهره شهرهای اسلامی پیدا کرد و مرحله ای از خروج از شهرهای جاهلی به شهرهای اسلامی در اسپانیا دوره اسلامی در اندلس صورت گرفت. شبه جزیره ایبری نهصد سال شهر سازی و معماری اسلامی را که از ایران به مصر و شام و آفریقه و مغرب مهاجرت کرد و در اندلس در ترکیب با فرهنگ و شهر سازی و معماری گوتی سبک اندلسی دوره اسلامی پدید آمد، تجربه کرد. این سبک دارای شخصیت فرهنگی مستقل در حدود سیصد شهر اندلسی است. تغییرات شهری در اسپانیا که با تغییر نام شهر آغاز شد به تغییر در ماهیت و زبان و رفتار و پوشش و خوراک مردم منجر شد پژوهش حاضر که بخشی از کتاب تاریخ تحلیلی اندلس است، کاوشی در دوره جامعه شناسی تاریخی شهر است. شهر سازی اسلامی - عربی با انتقال ابوه یحیی داتج عرب و بربر و... صورت گرفت که با توجه به رژیم قدرت در نقاط مختلف آنسوی هوایی اندلس پراکنده شدند و استقرار یافتند از مهم ترین انتقال ها اسکان حاکمیت شهرهای شامات در مناطق مختلف شهری اسپانیا است و هر ناحیه با نام همان شهرهای شامات، مانند جند حمص، جند قنسرین و جند اردن و جند فلسطین نام گذاری شد و به تدریج به اسپانیا چهره شبه جزیره بزرگی با

آبادترین و باشکوه‌ترین شهرهای قرون وسطی دادند که هیچ یک از شهرهای اروپا در آن زمان از جهت جمعیت و عمران شهری با آن‌ها برابری نمی‌کرد. شهر قرطبه پایتخت دویست ساله عربی در اسپانیا رابسیاری از محققان تمدن اسلامی چون خورانی، زیدان، هونکه، بورکهارت، گوستاولوبن، اولاکوئه، باکتر از پاریس در قرون وسطی معرفی کرده‌اند. پژوهش حاضر ضمن بررسی تاریخ و جغرافیای شهرهای اندلسی و شهرسازی و شهرهای شبه جزیره ایبری دوره اسلامی، شصت و یک شهر ایبری دوره اسلامی از جمله هفت و مادر شهر و پایتخت و پنجاه و چهار شهر ۵۴ و جزیره و قلعه شهر کوچک ولی دارای هویت اسلامی، بر و با بیشترین آمار آثار معماری و شهرسازی اسلامی، به مطالعه جامعه شناختی، تاریخی شهر اندلسی پرداخته است و تأثیر عوامل جغرافیایی بر ساختار سیاسی، فرهنگی اندلس را نشان داده است و با بررسی مقایسه ای روند زمانی و مکانی و جغرافیای گسترش اسلام در اسپانیا و پرتغال به پیامدهای جمعیتی و شهری، اجتماعی و سیاسی و مذهبی فتح و مهاجرت انبوه مسلمانان و انتقال جمعیت عرب، به اندلس رسیده است که مهم‌ترین آن که در این پژوهش با ذکر شواهد و چهره شده است، پیدایش مکتب شهرسازی و معماری اندلسی و سبک ترکیبی معماری اسلامی سبک موريسک و مدجنان است. آثار مادی این پیامدها که در فصل اول تاریخ معماری و شهرسازی اسلامی در غرب جهان اسلام است، در آثار متعددی از مؤلف - تاریخ تحلیلی اندلس، تاریخ تحلیلی مغرب ۱۳۸۹ و در کتاب فرهنگ و تمدن اسلامی در دوره حفصیان ۱۳۸۳ و در کتاب تاریخ شهرسازی و معماری و هنر اسلامی در افریقه عصر حفصی ۱۳۹۵ آمده است. آثار گویایی از این پیامدها امروزه در موزه - شهرهای اسپانیا و پرتغال قابل مشاهده مستقیم

است، و در آثار مکتوب ادبی و تاریخی و جغرافیایی منعکس شده است - از جمله عنان که کوشیده است ویرانه‌ها و آثار تاریخی اسلامی را در مجموعه واحدی فهرست کند. این پژوهش ، مطالعه تاریخ اسپانیا بر اساس واقعیت و Fact یعنی شیوه مطالعه antiquary است.

www.ketab.ir